

Comtat d'Urgell: Tipus inèdit de les primeres emissions

*M. CRUSAFONT I SABATER**

La numismàtica catalana és un niu de sorpreses i les novetats van sorgint amb prou freqüència. Avui, una vegada més, podem donar la notícia de l'aparició d'un tipus inèdit del comtat d'Urgell. Es tracta d'una peça tan interessant que ens ha semblat que valia la pena d'afegir aquesta nota a la nostra revista, a desgrat que es trobava ja en un procés molt avançat de preparació. Agraïm als bons amics Manel Garcia Garrido i Jaume Vivó la seva comprensió.

Començarem per la descripció de la moneda:

Òbol (?) de billó ric.

a/ + VRGELO

r/ (:ER)MEGAV COMES

Pes: 0,585 g; Ø = 15 mm; Inèdit

(la G girada) Estrella de 8 puntes en orla interior triple lineal/de punts/lineal. Orla exterior de punts.
(ME nexades, G i S girades). Creu interior amb orla de punts. Orla exterior triple lineal/de punts/lineal.

* Doctor en Història, President de la SCEN.

Diferents elements de la peça ens parlen de la seva cronologia primerenca. D'una banda la forma de les lletres, llatines i grans, de mida superior a les vistes en els altres tipus del comtat. Hi ha, d'altra banda, molts elements de parentiu amb els diners barcelonins de Berenguer Ramon I (1018-1035), especialment amb el tipus de la rosa, Crus-1822,¹ que és el que considerem de principis d'aquest regnat. De fet el tipus de l'anvers és molt semblant: a la d'Urgell una estrella de vuit puntes en una orla triple i a la de Barcelona una rosa de sis pètals en orla triple. Aquestes orles triples lineal/de punts/lineal no són pas freqüents en la numismàtica catalana i apareixen en cronologies molt primitives. En concret les trobem en els dos tipus de Berenguer Ramon I, en el diner de Cardona del vescomte Eribau (1035-1042), en els diners de bust de Barcelona de Ramon Berenguer I (1035-1076) i en els diners del lliur que s'inicien amb el coregnat de Ramon Berenguer II i Berenguer Ramon II (1076-1082) i que es mantenen immobilitzats en els regnats següents de Ramon Berenguer III (1096-1131) i Ramon Berenguer IV (1131-1162).²

També la G girada i cargolada ens acosta al tipus de bust de Berenguer Ramon I, així com la part CO de COMES, amb la C gran i la O petita. Són elements de detall tan acostats, que arriben a fer pensar en el treball d'un mateix obridor d'en-cunys.

Això no seria pas un fet sorprenent; el comtat d'Urgell s'havia separat feia poc del de Barcelona. Fou Borrell (947-991) qui el segregà del grup barceloní, en donar-lo al seu segon fill Ermengol, que seria el cap d'una llarga sèrie de comtes urgellesos d'aquest nom. Ermengol I (992-1010) cap de la dinastia urgellesa era, doncs, germà de Ramon Borrell de Barcelona i, per tant, el seu successor Ermengol II (1010-1038), cosí germà de Berenguer Ramon I de Barcelona.³

Hi ha encara un altre element arcaic en la nova moneda; la peça no fa pas referència a Agramunt sinó únicament a Urgell. Recordem que la primera sèrie de monedes urgelleses porten igualment aquesta menció: VRGILO la del bust/crismó atribuïda a Ermengol IV (1065-1092), VRGELLO a la del regent Pero Ansúrez (1102-1108) i VRGEL a la primera d'Ermengol VI (1102-1154), acompanyant la menció d'Agramunt.⁴ Agramunt havia estat conquerit el 1070, però la primera notícia de la moneda urgellesa amb el nom d'agramuntesa no la trobem fins el 1099. No es pot, doncs, descartar que en una primera etapa la seca fos en alguna altra ciutat i que la moneda fos coneguda llavors amb el nom d'urgellesa. La probable manca de concurrència amb altres monedes en el context circulatori urgellès és el que ens deu haver privat de mencions específiques del seu numerari en aquesta cronologia inicial.

1. Donem les referències de l'obra CRUSAFONT I SABATER, M., *Catàleg general de la moneda catalana*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 2009.

2. Crus-1822, 1823/1824, 1884, 1828, 1837, 1839 i 1846.

3. Vegeu SOBREQÜÉS, S., *Els barons de Catalunya*, Barcelona, 1991, p. 17-18.

4. Vegeu Crus-1925, 1928 i 1929.

Pel que fa a la sèrie urgellesa, el parentiu mes gran l'observem en relació amb la moneda de bust/crismó, Crus-1925.⁵ Efectivament, totes dues tenen lletres llatines força grans, les G cargolades, la forma :ERMEGAV que no retrobarem més en la moneda del comtat i el nexat entre la M i la E.

La nova peça té l'aspecte de billó ric, mentre que les de bust que s'han atribuït a Ermengol III (1038-1065), Crus-1923 i 1924, semblen d'argent. D'altra banda sembla lògic que les de bust d'Ermengol III i d'argent siguin les immediates anteriors a les d'Ermengol IV que també porten bust, tot i que ja semblen de billó ric.

On situar, doncs, la nova peça ?. Al nostre parer el nou tipus urgellès ha d'ésser immediatament anterior a Ermengol IV, és a dir, l'antecessor del tipus bust/crismó. És cert que d'aquesta manera trenquem la successió bust d'Ermengol III/bust d'Ermengol IV, però, en canvi, hi ha l'avantatge que l'estrella de vuit puntes del tipus nou s'apropa, també a l'espècie d'estrella del mateix nombre de braços dels dinerets d'argent d'Ermengol III, que havíem descrit com "espècie de crismó", per analogia amb el tipus següent, però que, de fet, és diferent perquè el crismó té només sis braços. D'altra banda, a la vista de la mala factura dels dos diners urgellesos d'argent amb bust, Crus-1923 i 1924, potser Ermengol III va decidir de demanar els serveis del gravador de la seca de Barcelona, cosa que explicaria les similituds que abans hem assenyalat. És probable que no abundessin els bons gravadors en aquell temps. Recordem que alguns dels diners de Berenguer Ramon I tenen bona factura, però n'hi ha d'altres de ben irregulars i amb les llegendes estrafetes. El mateix succeeix amb la sèrie barcelonina dels diners del lliur.

La moneda hauria d'ésser, doncs, d'Ermengol III (1038-1066) i, en conseqüència gairebé coetània dels tipus semblants amb orla triple, que abans hem relacionat, corresponents a Berenguer Ramon I i Ramon Berenguer I de Barcelona i a Eribau de Cardona. És cert que els diners de Berenguer Ramon I són encara d'argent, però, en canvi, el de bust de Ramon Berenguer I és ja de billó de llei de sis diners i el regnat d'Ermengol III encaixa millor amb el d'aquest darrer comte barceloní.

De qui són, llavors els dinerets d'argent amb bust i estrella de vuit braços que havíem atribuït a Ermengol III? Podrien correspondre a una primera emissió d'Ermengol III, però també és possible que siguin, en realitat, d'Ermengol II (1010-1038), cosa que explicaria que siguin encara d'argent, com les del seu coetani Berenguer Ramon I (1018-1035), amb les quals coincideixen, també, en el pes.

5. Un segon exemplar fou publicat per nosaltres a CRUSAFONT I SABATER, M., «La moneda barcelonina del segle x. Altres novetats comtals». *Acta Numismàtica*, núm. 38 (2008), p. 91-122. Vegeu p. 108-109. Hi ha notícies d'un tercer exemplar, encara no estudiat.

Ens resten per comentar les característiques físiques de la nova peça. Si tabulem aquests paràmetres segons la seriació que hem establert tindrem la taula següent:

	Pes	Diàmetre	Metall
Ermengol II	0,25/0,31 g	13 mm	Argent
Ermengol III	0,585 g	15 mm	Billó ric
Ermengol IV	1,1 g	19 mm	Billó ric

Podríem pensar que en passar de l'argent al billó ric, potser també de 6 diners de llei (50% d'argent) com a Barcelona es decidí d'augmentar el pes, de manera que en afegir el 50 % d'aram s'arribava a una nova peça de pes doble, amb un contingut semblant d'argent. De tota manera sobta llavors l'augment del diner d'Ermengol IV, que torna a doblar el pes. Significa això que amb aquest darrer tipus hauríem passat ja a un 25% d'argent? No sembla que el tipus del crismó sigui de tant baixa llei. És per això que nosaltres ens inclinem a pensar que en passar al billó ja es feu la variació del pes i que el tipus nou sigui, en realitat un òbol d'un hipotètic diner de pes doble, per tant de 1,17 g, homologable amb el del crismó que pesa 1,1 g. Recordem que en reordenar la sèrie urgellesa varem considerar òbol, la peça amb bàcul d'Ermengol VI, Crus-1929, amb un pes de 0,43 g i un diàmetre de 15 mm, paràmetres no massa allunyats del tipus que avui descrivim. De tota manera caldrà esperar que es pugui disposar d'anàlisis de contingut d'argent, per poder pronunciar-se amb més seguretat en aquest aspecte en concret.

Res de tot el que hem dit entra en contradicció amb l'existència de la sèrie episcopal urgellesa descoberta per Anna M. Balaguer,⁶ perquè les dues sèries varen ésser, en la seva etapa inicial, coetànies i paral·leles. La sèrie episcopal fou emesa segurament a la Seu d'Urgell almenys des del 1051 i més tard es fabricà a Sanaüja, on ens és documentada en un text d'abans del 1075 i un altre del 1106. El trasllat a Sanaüja podria ésser conseqüència de la donació d'aquesta ciutat als bisbes, acordada per Ermengol IV (1066-1092). La unificació dels tallers monetaris, evidenciada per l'aparició del bàcul a la moneda comtal urgellesa no es produiria fins a una data poc anterior al 1118, en temps d'Ermengol VI (1102-1154).

Tot i les contínues novetats en la sèrie catalana comtal, som encara molt lluny d'un coneixement complet d'aquestes monedes. Recordem, per exemple, que no

6. BALAGUER, A. M., *Història de la moneda dels comtats catalans*. Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1999, p. 229-231. Totes les dades d'aquest tema corresponen a aquesta obra.

ha aparegut cap moneda de la sèrie episcopal urgellesa ni de la dels comtes de la Cerdanya ni de les emissions més primerenques del comtat del Pallars. Podem esperar, doncs, noves i importants descobertes en el futur.

No cal dir que restem molt agraïts a la persona que ens ha fet conèixer la nova peça i ens ha facilitat les dades ponderals i la fotografia. La seva contribució ens permet d'enriquir, una vegada més, la numismàtica catalana d'aquesta sèrie comtal, tan difícil d'atribuir, però també, tan variada i apassionant, tant des del punt de vista històric com del més específicament numismàtic.